Zapiski florystyczne.

(Notices floristiques).

Podał

WŁADYSŁAW SZAFER.

Pragnę w tem miejscu podzielić się z florystami polskimi wiadomościami o kilkunastu ciekawszych znalezieniach florystycznych, jakie poczyniłem na wycieczkach odbywanych po kraju w ostatnich trzech latach (od r. 1920 do 1922). Są to luźne zapiski wyjęte z notatek, jakie robiłem na wycieczkach dla celów geo-botanicznych.

A. Okolice Pińczowa.

1. *Carlina onopordifolia* Bess., znaleziona dnia 20. V. 1920 r., w Skowronnem pod Pińczowem, na zboczu zachodnim, w miejscach gdzie na powierzchnię wychodzi kreda. Ważniejsze rośliny towarzyszące: *Dorycnium germanicum*, *Linum hirsutum*, *Anemone silvestris*, *Carlina vulgaris*, *Adonis vernalis*, *Prunella grandiflora*, *Carex humilis*, *C. Michelii*, *C. caryophyllea*, *Odontites lutea*, *Pulsatilla pratensis*, *Inula ensifolia*, *Hieracium Bauhini*, *Linum catharticum*, *Koeleria gracilis*, *Avena pubescens*, *Gypsophila fastigiata*, *Thymus lanuginosus*, *T. Marshallianus*, *Eryngium campestre*, *Brachypodium pinnatum*, *Medicago falcata*, *Calamintha acinos*, *Plantago media* i i.

Jest to pierwsze stanowisko tej rzadkiej rośliny, endemicznej dla ziem polskich, po lewej stronie Wisły. Najbliższe leży na Górze Stawskiej pod Chełmem, gdzie odkryte zostało w r. 1880 przez Marię Hempel, dalsze położone są na Wołyniu i Podolu. Zasiągu ogólnego nie podaję, gdyż w ostatnim czasie przybyły nader ważne znalezienia tej rośliny także w Małopolsce Wschodniej, które jednak jeszcze nie zostały ogłoszone drukiem.

Interesującą jest sprawa synonimiki tej rośliny. Po raz pierwszy znaleziona była przez A. Andrzejowskiego w r. 1817-tym w okolicy Winnicy na Podolu, około miejscowości Kublicz. W swoim „Rysie botanicznym...” (1823) podał ją stąd Andrzejowski pod nazwą „*Carlina acanthifolia* All.”. Te same okazy z Kublicza podał W. Besser w swoim „Enumeratio...” (1822) pod nazwą „*Carlina acanthifolia* All.?”; dodany pytajnik przy nazwie świadczy o tem, że Besser już wtedy zwrócił uwagę na odrębność gatunku podolskiego. Po upływie lat dziesięciu i po zbadaniu dokładnem tej rośliny (zapewne także w kulturze w ogrodzie Liceum Krzemienieckiego) uznał Besser kąsinę podolską za nowy gatunek i opisał ją pod nazwą „*Carlina onopordifolia* Bess.” w czasopiśmie „Flora” z r. 1832-go („Beiblätter”, p. 23). Rok przedtem (1831) miał ją już w swoim zielniku pod tą właściwą nazwą i przesłał ją A. P. De Candolliowi. De Candolle, opracowując rodzaj *Carlina* dla swego sławnego „Prodrumusa”, choć miał okazy Bessera w ręku, nie uznał jednak odrębności gatunkowej kąsiny podolskiej, lecz zidentyfikował je z okazami kąsiny pirenejskiej, którą nazwał „*Carlina acanthifolia* All. β. *Cynara* DC”, nazwę Bessera uznał zaś za jej synonim (1837).

Gdy w r. 1880-tym Marja Hempel odnalazła kąsinę podolską na Górze Stawskiej pod Chełmem, posłała ją do określenia K. Łapczyńskiemu do Warszawy, który, trafnie oceniwszy jej różnice z *Carlina acanthifolia* All. i opisawszy ją dokładnie, nadał jej nową nazwę: *Carlina acanthifolia* All. γ. *spatulata* Łap.”. Nie znając pracy Bessera z „Flory” popełnił więc ten zasłużony florysta błąd, wprowadzając nową nazwę na określenie rośliny opisanej już przedtem przez Bessera. Wielką zasługą Łapczyńskiego dla poznania kąsiny podolskiej jest to, że nie poprzestając na porównaniu jej z *C. acanthifolia* All. postarał się o okazy pirenejskie z *C. acanthifolia* All. β. *Cynara* DC i że już w r. 1882 dowiódł, że istnieją zasadnicze różnice między rośliną pirenejską a polską; temsamem K. Łapczyńskiemu przypada zasługa obalenia mylnej interpretacji A. P. De Candollea z roku 1837-go. Powaga De Candollea była jednak tak duża, że aż do r. 1910 autorzy cytujący kąsinę podolską podają ją pod mylną jego nazwą: *C. acanthifolia* All. β. *Cynara* DC (= *onopordifolia* Bess.)”. Tak postąpili m. i. Schmalhausen i Fedczenko z rosyjskich florystów, z polskich zaś J. Paczoski, który w r. 1910

(„Osnowy...” Cherson, p. 87 i 332) kąsinę podolską zacytował na str. 87 pod nazwą *De Candollea*, na str. 332 zaś pod właściwą nazwą „*C. onopordifolia* Bess.”. Z. Woycicki w r. 1915 („Sprawozdania z poszukiwań...” Wyd. Warsz. Tow. Nauk.) pisząc o kąsinie z Góry Stawskiej daje jej nazwę Łapczyńskiego: „*C. acanthifolia* All. var. *spatulata* Łap. (= *onopordifolia* Bess.), zamiast zacytować ją pod nazwą: *C. onopordifolia* Bess. (= *C. acanthifolia* All. var. *spatulata* Łap.). W niepojęty sposób w r. 1917 powrócił F. Pax („Pflanzengeographie von Polen”) do stanu wiedzy o kąsinie naszej z r. 1817, nazywając ją poprostu „*Carlina acanthifolia*”. Jest to dowodem jak pośpiesznie pracował prof. F. Pax w Polsce, aby jaknajprędzej ogłosić swą książkę z ramienia „Niemieckiej Gubernji Wojskowej”.

Na podstawie powyższych wywodów historycznych należy przeto naszą kąsinę nazywać słusznie jak następuje:

Kąsina popłocholistna, *Carlina onopordifolia* Bess. „Flora” 1832. Synonimy: *Carlina acanthifolia* Andrzej. non All. (1817), *C. acanthifolia* All.? (Besser 1822), *C. acanthifolia* All. β. *Cynara* DC. (1837), *C. acanthifolia* All. v. *spatulata* Łap. (1881), *C. acanthifolia* Pax (1917).

Dodam jeszcze, że od r. 1918, z nasion pochodzących z Góry Stawskiej, hoduję kąsinę popłocholistną w krakowskim ogrodzie botanicznym. Zależnie od warunków jest ona tutaj rośliną 2-letnią lub 3-letnią. Po wydaniu olbrzymiego koszyka kwiatów ginie. Po uszkodzeniu pączka szczytowego budzą się pączki pachwinowe i w miejsce jednej różyczki liści, wyrasta ich kilka z jednego, bardzo długiego, palowego korzenia.

Ponieważ kąsina popłocholistna wymaga dokładniejszego opisanie pewnych interesujących szczegółów morfologicznych i porównania ich z cechami najbliższej jej *Carlina Cynara* Pourr., przeto zwróciłem się w r. 1921 do paryskiego Muzeum przyrodniczego (Prof. Lecomte) z prośbą o okazy francuskie *C. Cynara*. Okazy te zostały mi uprzejmie wysłane przez Prof. Lecomte’a, lecz niestety do Krakowa nie doszły, gdyż w Niemczech je zatrzymano i po 3 miesiącach zwrócono przesyłkę do Paryża z uwagą że „tego rodzaju przesyłka do Polski jest niedopuszczalną”.

B. Okolice Ilży.

Na wielkim torfowisku, zajmującym kotlinę o powierzchni około 800 morgów, a należącym do wsi: Pakosław, Polany, Płódnica i Suliszka, żyje na brzegu północnym, w obszarze niezniszczonym jeszcze

- paszeniem bydła lub eksploatacją torfu na opał, nader ciekawa flora torfowiskowa. Do najciekawszych roślin tutaj występujących należą:
2. ***Betula humilis*** Schrk. Torfowisko i zarośla należące do wsi Polany, oraz torfowisko należące do Pakosławia, bardzo obficie. Zauważona tutaj poraz pierwszy w r. 1918 przez p. Helenę Rauszerową, przezemnie widziana 20. VII. 1921 r. Jest to stanowisko wysunięte najbardziej ku południowi w obrębie Wyżyny Małopolskiej. Na mapie rozmieszczenia geograficznego, zamieszczonego w II tomie Flory Polskiej, stanowisko nie uwzględnione.
 3. ***Salix nigricans*** Sm. Wraz z *Betula humilis* na brzegu torfowiska. 20. VII. 1921 r. Obok rosły: *Salix livida*, *S. cinerea*, *S. aurita*, *S. rosmarinifolia*, *Rhamnus Frangula*, *Rh. cathartica*, *Viburnum Opulus*, *Cornus sanguinea*, *Alnus glutinosa*, *Betula pubescens*. — Jest to kresowe stanowisko tej północnej wierzby, wysunięte ku południowi. Stąd biegnie jej granica południowa nad rzekę Kamienną i na Wołyń, gdzie na Kopytowcu pod Sokalem znajduje swój absolutny kres południowy.
 4. ***Ligularia sibirica*** Cass. W podmokłej olszynie, należącej do wsi Polany, 20. VII. 1921. Roślinami towarzyszącymi były: *Calla palustris*, *Epipactis palustris*, *Carex Bueckii*, *C. Goodenoughi*, *C. vesicaria*, *C. flava*, *Epilobium hirsutum*, *E. roseum*, *Aspidium cristatum*, *A. Thelypteris*, *Sparganium minimum*, *Scutellaria galericulata*, *Dianthus superbus*, *Pedicularis Sceptum Carolinum*, *P. palustris*, *Lysimachia vulgaris*, *L. thyrsiflora*, *Trollius europaeus*, *Menyanthes trifoliata*, *Molinia coerulea*, *Aconitum variegatum*, *Sanguisorba officinalis*.
 5. ***Drosera longifolia*** (L.) Hay. Rosła obficie 20. VII. 1921 na torfowisku niskim, w pobliżu stanowiska poprzedniej rośliny, Wymieniam tę niezbyt u nas rzadką roślinę głównie dlatego, że na stanowisku naszym występowała ona gromadnie, lecz tylko na torfowisku o charakterze torfowiska niskiego, podczas gdy w sąsiedztwie na torfowisku wysokim, na poduszkach *Sphagnum* i w towarzystwie takich roślin jak *Vaccinium Oxycoccus*, *Ledum palustre* i i. rosła znów wyłącznie *Drosera rotundifolia*. W tem miejscu zachowują się więc obydwie gatunki rosiczki jak gatunki wykluczające się, podczas gdy gdzieindziej widywałem je razem, obok siebie.
 6. ***Adenophora liliifolia*** Bess. Bardzo obficie w lesie należącym do dworu w Pakosławiu, zwanym „Stara Poręba“, 21. VII. 1921. Dzisiaj las ten jest młody (ok. 30-letni) i składa się z sosny

- i obydwu gatunków dębu w przymieszcze; dawniej zapewne była to dąbrowa. Z bardzo bogatej roślinności podszycia i runa leśnego wymienię jako najbardziej charakterystyczne: *Cytisus nigricans*, *Lilium Martagon*, *Cephalanthera rubra*, *Platanthera bifolia*, *Solidago Virga aurea*, *Vaccinium Myrtillus*, *Campanula glomerata*, *C. patula*, *Betonica officinalis*, *Trifolium alpestre*, *Digitalis ambigua*, *Melittis melissophyllum*, *Potentilla alba*, *Peucedanum Oreoselinum*, *Coronilla varia*, *Hypericum perforatum*, *H. montanum*, *Polygonatum officinale*, *Majanthemum bifolium*, *Trientalis europaea* i w. i.
7. ***Senecio Fuchsii*** Gm. Las „Kutery“ (lasy Starachowickie), bagienko śródleśne 21. VII. 1921. — Rośnie tutaj w towarzystwie: *Sambucus racemosa*, *Impatiens noli tangere*, *Spiraea Ulmaria*, *Solanum dulcamara*, *Circaea alpina*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Cirsium rivulare*, *Peucedanum palustre*, *Viburnum Opulus*, *Polygonum Hydropiper*, *Calla palustris* i i. — Stanowisko to jest kresowem w zasięgu tej górskiej rośliny na niżu, tutaj bowiem osiąga ona swój absolutny kres północny.

C. Okolice Łodzi.

Okolice Łodzi są niedostatecznie poznane pod względem florystycznym. Zwłaszcza flora leśna i torfowiskowa zasługują tutaj na rychłe zbadanie, zanim lasy i torfowiska nie ulegną zupełnemu zniszczeniu z powodu sąsiedztwa tak olbrzymiego ośrodka przemysłu, jakim jest miasto Łódź. W Gałkówku koło Koluszek zachowały się jeszcze piękne resztki lasów bukowych, które szczególnie warte są zbadania pod względem florystycznym.

8. ***Trifolium Lupinaster*** L. W Gałkówku, w lesie sosnowym z domieszką obydwu gatunków dębów, 21. V. 1922. Odnalezione na wycieczce odbytej w towarzystwie S. Kulczyńskiego i D. Szymkiewicza.
9. ***Pulsatilla vernalis*** Mill. tamże.
10. ***Koeleria grandis*** Bess. (= *K. polonica* Dom.) tamże.

Te trzy ciekawe i rzadkie rośliny rosły obok siebie w lesie sosnowym z domieszką dębów, oraz z wtrąconym bukiem. Runo leśne tworzyły: *Vaccinium Myrtillus*, *V. Vitis idaea*, *Peucedanum Oreoselinum*, *Pulsatilla patens* (tworzy mieszańce z *P. vernalis*), *Calluna vulgaris*, *Scorzonera humilis*, *Festuca ovina*, *Fragaria vesca*, *Pteris aquilina*, *Cytisus ratisbonensis*, *C. nigricans*, *Hieracium Pilosella*, *Juniperus communis*, *Danthonia decumbens*, *Calamagrostis arundinacea*, *Pirola umbellata*, *Genista germanica*, *G. pilosa*, *Geranium sanguineum*, *Carex ericetorum*, *Trientalis europaea*.

11. *Cytisus ruthenicus* Fisch. Las mieszany, z przewagą sosny, w Rokicinach, 21. V. 1922. — Jest to ważne stanowisko tego wschodniego szczodrzeńca; Zalewski zbierał go także w ziemi Dobrzyńskiej, gdzie jak się zdaje, posiada swój kres północno-zachodni.

D. Podole.

12. *Thalictrum foetidum* L. Mielnica, ścianka nad Dniestrem, 1 lipca 1922. Jest to dopiero drugie stanowisko tej bardzo rzadkiej rośliny w Polsce. Pierwsze odkrył B. Błocki w Monasterku nad Seretem.
13. *Fraxinus oxyphylla* M. B. Las w Dobrowlanach, często, wraz z jesionem zwyczajnym, 27 czerwca 1922.
14. *Myricaria germanica* (L.) Desv. Pod ścianką zwaną „Deresów“, w Kołodróbce nad Dniestrem, 30 czerwca 1922. Tę roślinę górską, obcą we florze podolskiej, zauważyła tutaj Dr A. Kozłowska. Rośliny te zebrane zostały na wycieczce Instytutu Botanicznego U. J., którą w gronie 7 osób odbyliśmy w dniach od 22 czerwca do 2 lipca b. r., przechodząc w tym czasie pieszo drogę od Ostrowca pod Horodenką, przez Żezawę, Zaleszczyki, Dobrowlany, Kasperowce, Sinków, Kołodróbkę i Mielnicę do Iwania Pustego. Dodam, że odkryte przez T. Wilczyńskiego w r. 1914 w Dobrowlanach stanowisko *Ephedra distachya* i *Amygdalus nana*, znaleźliśmy w niezniszonym stanie, chociaż nauczyciel w Strzałkowcach zapewniał nas, że oficerowie niemieccy (zapewne floryści) obydwie te rośliny w dużej ilości zbierali w czasie wojny i wywozili do Niemiec. Linja okopów z wojny pozycyjnej leżała tuż obok stanowiska obydwu roślin.

E. Teren gipsowy nad dolną Nidą.

Teren ten zwiedziliśmy w ciągu kilkudniowej wycieczki Instytutu Botanicznego, w maju r. 1920. Z zapisków florystycznych, wśród których znajduje się dość dużo nowych stanowisk rzadszych gatunków, podaję w tem miejscu jako najważniejsze znalezienie:

15. *Sisymbrium junceum* M. B. Na gipsie w Choteliku Czerwonym, w maju 1920 r., obficie, w stanie kwitnącym. — Jest to pierwsze stanowisko tej nader u nas rzadkiej rośliny w terenie Wyżyny Małopolskiej, tem ciekawsze, że najbliższe, dotychczas znane jej miejsca znalezienia leżą, po wielkiej przerwie, dopiero na gipsowym Pokuciu pod Horodenką. Prawdopodobnem jest wobec tego odnalezienie jej w przyszłości na stanowiskach łącznikowych. Dr B. Pawłowski, przeglądając zbiory Komisji Fizjo-

graficznej Akad. Umiej., zauważył okaz *Sisymbrium junceum* z etykietą Berdaua: „z Sandomierskiego“; Zapałowicz przy rewizji zielnika widział ten okaz i dopisał na etykiecie uwagę, że okaz ten zapewne przypadkowo został w zielniku przerzucony. Wobec odnalezienia *S. junceum* nad Dolną Nidą nabiera data Berdaua innego znaczenia.

Z Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Résumé.

L'auteur rapporte les nouvelles stations des plantes rares découvertes dans les différentes régions de la Pologne, pendant les excursions effectuées sous sa direction par l'Institut Botanique de l'Université Jagellonienne. Un aperçu de la synonymie très embrouillée de *Carlina onopordifolia* Bess., qui est une plante endémique de la Pologne, est ajouté à ces données phytogéographiques.

(Wpłynęło do redakcji 21 grudnia 1922 r.).